

Εἶναι δυνατὴ ἡ θέσις τοῦ δικηγόρου ὡς «Ἐκδίκου» στὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια; (Ἐξ ἐπόψεως Κανονικοῦ καὶ Πολιτειακοῦ Δικαίου)

ΦΙΛΙΠΠΟΥ Ι. ΤΑΚΟΠΟΥΛΟΥ*

1. Εἰσαγωγικά

Θεμέλιο καὶ βάση τῆς Κανονικῆς Παραδόσεως εἶναι ἡ Ἁγία Γραφή. Ἐκεῖ συναντᾶ κανεὶς τὴν ἀποκεκαλυμμένη ἀλήθεια γιὰ κάθε θέμα πού ἀπασχολεῖ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ καὶ πράξι. Στὶς περιπτώσεις ἐκεῖνες πού ἕνα μέλος τοῦ εὐχαριστιακοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος ἐκτρέπεται ἀπὸ τὴν ὀρθὴ πίστι καὶ ἀλλοιώνει τὴν δογματικὴ ἀλήθεια, ἢ διασαλεύεται ἢ πορεῖα τοῦ μέλους αὐτοῦ πρὸς τὴν λύτρωση καὶ τὴ σωτηρία ἀπὸ κάποια ἠθικὴ ἔκπτωση, τότε τίθεται ὑπὸ τὴν κρίσι τοῦ Ἐπισκόπου, τῆς Τοπικῆς Συνόδου, ἢ ἀκόμα καὶ τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Στὴν περίπτωσι πού ἀναφύεται στὴ ζωὴ κάποιου μέλους τῆς Ἐκκλησίας κάποιο πρόσκομμα, εἴτε πρόκειται περὶ κληρικοῦ εἴτε περὶ λαϊκοῦ κοσμικοῦ ἢ μοναχοῦ, τότε τὸ ἱερὸ λόγιό προτρέπει: *Ἐὰν δὲ ἀμαρτήσῃ εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, ὑπάγε ἔλεγγξον αὐτὸν μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου, ἐὰν σου ἀκούσῃ, ἐκέρδησας τὸν ἀδελφόν σου· ἐὰν δὲ μὴ ἀκούσῃ παράλαβε μετὰ σοῦ ἕτι ἕνα ἢ δύο, ἵνα στόματος δύο μαρτύρων ἢ τριῶν σταθῇ πᾶν ῥῆμα· ἐὰν δὲ παρακούσῃ αὐτῶν, εἰπέ τῇ ἐκκλησίᾳ· ἐὰν καὶ τῆς ἐκκλησίας παρακούσῃ, ἔστω σοι ὡσπερ ὁ ἐθνικός καὶ ὁ τελώνης (Ματθ. 18, 15-17)*. Τὸ ἀνωτέρω χωρίο ἀποτελεῖ *locus classicus* γιὰ τὴ θεμελίωσι τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικαιοσύνης. Κατὰ τὴν διάρκεια τῆς διαδικασίας μιᾶς ἐκκλησιαστικῆς δίκης τὸ βασικὸ κριτήριό πού ἐπικρατεῖ βρῖσκεται στὰ λόγια τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ Πατρὸς τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπου Κυρίου: *Ἔστω δὲ ὁ λόγος ὑμῶν ναὶ ναί, οὐ οὐ· τὸ δὲ περισσὸν τούτων ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστίν (Ματθ. 5, 37)*. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο τὸ μέλος τῆς

* Ὁ Φίλιππος Ἰ. Τακόπουλος εἶναι Θεολόγος στὸ Κολλέγιο Ἀθηνῶν, κάτοχος ΜΔΕ στὸ Κανονικὸ Δίκαιο, Ὑπ. Δρ. Θεολογίας.

1. Πρβλ. Ἰακ. 5, 12 *Πρὸ πάντων δέ, ἀδελφοί μου, μὴ ὀμνύετε μήτε τὸν οὐρανὸν μήτε τὴν γῆν μήτε τινὰ ὄρκον· ἦτω δὲ ὑμῶν τὸ ναὶ ναὶ καὶ τὸ οὐ οὐ, ἵνα μὴ ὑπὸ κρίσιν πέσητε.*

Ἐκκλησίας ὀφείλει νὰ βρίσκεται πάντοτε μέσα στὸν χῶρο τῆς ἀλήθειας καὶ νὰ καταθέτει αὐτὴν κάθε φορὰ πού καλεῖται νὰ ὑπερασπιστεῖ τὸν ἑαυτό του, ὅταν ἀδίκως κατηγορεῖται ἢ ἂν δικαίως κατηγορεῖται νὰ ἀποκαλύπτει τὴν ἀλήθεια καὶ ὁ λόγος του νὰ εἶναι ἄμεσος, ἀκριβὴς καὶ ἀληθινός. Ἡ σχέση μετὰ τὴν ἀλήθεια εἶναι βιωματική καὶ σχετίζεται μετὰ τὴν κοινωνία πού ἔχει τὸ μέλος τῆς Ἐκκλησίας μετὰ τὴν κεφαλὴ τοῦ Σώματος Αὐτῆς πού εἶναι ἡ πηγὴ τῆς Ἀλήθειας, ὁ Θεάνθρωπος Κύριος.

Γενῶνται ἀναφορικά μετὰ τὸ θέμα τῆς παρουσίας μελέτης συγκεκριμένα ἐρευνητικὰ ἐρωτήματα: 1) Δύναται ὁ κατηγορούμενος ἐνώπιον ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου νὰ παρίσταται μετὰ συνηγόρου; 2) Τοῦτο ἐρεῖδεται στὴν κανονικὴ παράδοση τῆς Ἐκκλησίας; 3) Τί προβλέπουν οἱ διατάξεις τοῦ κανονικοῦ καὶ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου; 4) Ἔρχεται σὲ διάσταση τὸ πολιτειακὸ μετὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸ δίκαιο ἀναφορικά μετὰ τὴν παράσταση δικηγόρων - συνηγόρων ὑπεράσπισης στὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια; 5) Ποιὸς ὁ ρόλος τῶν ἐκδίκων στὴν κανονικὴ παράδοση τῆς Ἐκκλησίας; 6) Εἶναι δυνατὴ ἡ ταύτισή του μετὰ τοὺς σύγχρονους δικηγόρους; Σὲ ὅλα αὐτὰ τὰ ἐρωτήματα γίνεται προσπάθεια νὰ ἀπαντήσουμε βασιζόμενοι πάνω στοὺς δύο θεμελιακοὺς ἄξονες: α) τὸ κανονικὸ δίκαιο καὶ β) τὸ πολιτειακὸ δίκαιο.

2. Ἡ Κανονικὴ Παράδοση περὶ τῆς συμμετοχῆς συνηγόρων στὴν διαδικασία.

Ἡ Κανονικὴ Παράδοση ἔχοντας ὡς ὁδοδείκτη τὸ χωρίο τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ: *θέσθε σὺν εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν μὴ προμελετᾶν ἀπολογηθῆναι* (Λκ. 21, 14) δὲν προβλέπει τὴ συμμετοχὴ συνηγόρου ὑπεράσπισης κατὰ τὴ διάρκεια τῆς διαδικασίας τῆς ἐκκλησιαστικῆς δίκης. Τὸ κρινόμενο μέλος τῆς Ἐκκλησίας, σύμφωνα μετὰ τὸν κανονοθέτη ὀφείλει νὰ ὑπερασπιστεῖ τὸν ἑαυτό του καὶ νὰ παρουσιαστεῖ εἴτε *αὐτοπροσώπως* στὸ ἐκκλησιαστικὸ δικαστήριον², εἴτε νὰ κατα-

2. Κανὼν 5 Α' Οἰκ., Κανὼν 6 Β' Οἰκ., Κανὼν 9 Δ' Οἰκ., Κανὼν 74 Ἀγ. Ἀποστόλων, Κανὼν Α' Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Κανόνες 12 καὶ 79 Καρθαγένης. Βλ. Π. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΟΥ (=ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΟΣ, *Ποινικὸν Δίκαιον*), *Σύστημα τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου κατὰ τὴν ἐν Ἑλλάδι ἰσχὴν αὐτοῦ, Τὸ Ποινικὸν Δίκαιον τῆς Ἐκκλησίας*, τόμος 3, ἐκδ. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1999, 811⁴.

θέσει *έγγράφως*³, λαμβάνοντας υπ' όψιν και τὸ ἀνωτέρω Εὐαγγελικὸ λόγιο τοῦ Ματθαίου 5, 37.

Ὁ 74^{ος} Ἀποστολικὸς κανόνας⁴ ἀναφέρει μὲ σαφήνεια ὅτι ὁ κατηγορούμενος ἐπίσκοπος ὄφειλε νὰ παρουσιαστῆι αὐτοπροσώπως ἐνώπιον τοῦ συνοδικοῦ δικαστηρίου, καὶ ἐὰν δὲν ἐμφανιζόταν, τότε καλοῦνταν γιὰ δεύτερη καὶ τρίτη φορὰ πρὸς ἀπολογία. Ἐὰν καὶ τότε δὲν ἐμφανιζόταν καταφρονώντας τὸ δικαστήριον ἢ τὴν σύνοδο, τελικὰ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ δικαστῆς μποροῦσαν νὰ ἀποφραθοῦν «*κατ' αὐτοῦ δοκοῦντα· ὅπως μὴ δόξη κερδαίνειν, φυγοδικῶν*».

Στὴν διαδικασία ἐνώπιον ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου κατὰ τὴν ἀρχαία Ἐκκλησία⁵, δὲν συνηθιζόταν ἢ πρακτικὴ νὰ παρίστανται συνήγοροι, ὅπως συνέβαινε στὴν κοσμικὴ διαδικασία πρὸς ὑποστήριξη τῆς κατηγορίας ἢ τῆς υπεράσπισης, καὶ τοῦτο εἶναι ἐμφανὲς ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν κανονικῶν πηγῶν καὶ τῶν πρακτικῶν τῶν Συνόδων, στὰ ὁποῖα δὲν γίνεται ἀναφορὰ σχετικὰ μὲ τὴν παράσταση συνηγόρων εἴτε *κληρικῶν* εἴτε *λαϊκῶν*. Ἀντίθετα τονίζεται τὸ ἀνεπίτρεπτο τῆς ἐκπροσώπησης. Παράδειγμα ἀποτελεῖ ἡ περίπτωση τῆς δίκης τοῦ Εὐτυχοῦς ἀπὸ τὴν Ἐνδημοῦσα Σύνοδο τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ πατριάρχου Φλαβιανοῦ (448). Στὴ Σύνοδο ἐφανίστηκε ὁ ἀρχιμανδριτῆς Ἀβραάμ ὡς πληρεξούσιος ἐκπρόσωπος τοῦ κατηγορουμένου καὶ αὐτὴ ἀπέρριψε τὴν υπεράσπιση τοῦ Εὐτυχοῦς ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ λέγοντας: *Πῶς δυνατόν, παρακαλῶ σε, ἄλλου κατηγορουμένου ἄλλον εἰπεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ*⁶;

Ἡ πρακτικὴ αὐτὴ συνεχίστηκε μέχρι καὶ τὸ τέλος τοῦ 19^{ου} αἰῶνα, ὅπως ἐμφανίζεται τουλάχιστον στὶς πηγές. Εἶναι ἐνδιαφέρουσα ἡ περίπτωση τῆς

3. Κανὼν 19 Καρθαγένης. Πρβλ. ΣΠ. ΤΡΩΙΑΝΟΥ (=ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Δικονομία*), *Ἡ ἐκκλησιαστικὴ δικονομία μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἰουστινιανοῦ*, Ἀθήναι 1964, 73¹⁹.

4. 74^{ος} Ἀποστολικὸς Κανόνας: *Ἐπίσκοπον, κατηγορηθέντα ἐπὶ τινι παρὰ ἀξιοπίστων ἀνθρώπων, καλεῖσθαι αὐτὸν ἀναγκαῖον ὑπὸ ἐπισκόπων· κὰν μὲν ἀπαντήσῃ, καὶ ὁμολογήσῃ, ἢ ἐλεγχθεῖ, ὀριζέσθω τὸ ἐπιτίμιον. Ἐὰν δὲ καλούμενος μὴ ὑπακούσῃ, καλεῖσθω καὶ δεύτερον, ἀποστελλομένων ἐπ' αὐτὸν δύο ἐπισκόπων. Ἐὰν δὲ καὶ οὕτω μὴ ὑπακούσῃ, καλεῖσθω καὶ τρίτον, δύο πάλιν ἐπισκόπων ἀποστελλομένων πρὸς αὐτόν. Ἐὰν δὲ καὶ οὕτω καταφρονήσας μὴ ἀπαντήσῃ ἢ σύνοδος ἀποφαινέσθω κατ' αὐτοῦ τὰ δοκοῦντα· ὅπως μὴ δόξη κερδαίνειν φυγοδικῶν.*

5. Κ. ΡΑΛΛΗ (=ΡΑΛΛΗΣ, *Ποινικόν*), *Ποινικὸν Δίκαιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας*, ἐκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1998, 540-541. ΠΑΝΑΓΩΤΑΚΟΣ, *Ποινικὸν Δίκαιον*, 811⁴. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Δικονομία*, 76.

6. MANSI, VI, 714, ACO II, I, 1, 30. Βλ. καὶ τὸ ἱστορικὸ τῆς ὑποθέσεως στὸ ΠΑΝΑΓΩΤΑΚΟΣ, *Ποινικὸν Δίκαιον*, 812, ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Δικονομία*, 76³⁶.

Ρουμανικής Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας⁷, ἡ ὁποία ὑπεραμύνθηκε τῆς κανονικῆς παραδόσεως ἔναντι τῆς προσπάθειας ἀνάμιξης τῆς πολιτείας στήν ἐκκλησιαστική δικαιοσύνη. Συγκεκριμένα, ἤρθε πρὸς συζήτηση στὴ Ρουμανικὴ γερούσια κατὰ τὸ ἔτος 1893 τροπολογία ἐπὶ νομοσχεδίου μὲ θέμα τὴν ὑποστήριξη τῆς κατηγορίας ἐνώπιον τῶν ἱεροδικαστηρίων ἀπὸ ἐκκλησιαστικούς συνηγόρους, πὸν θὰ λαμβάνονταν εἴτε ἀπὸ τοὺς ἐν ἐνεργείᾳ, εἴτε ἀπὸ τοὺς συνταξιούχους ἱερεῖς. Τότε ὁ Μητροπολίτης Μολδαβίας καὶ Σουτζέβης (σημ. Suceava) Ἰωσήφ Νανέσκου ὑποστήριξε ὅτι ἡ πράξις αὐτὴ συνιστᾶ ἀνάμιξη τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐκκλησιαστικῶν στήν ἐκκλησιαστικὴ διαδικασία καὶ δὲν εἶναι ἀποδεκτὴ⁸. Τὴν ἴδια θέση γιὰ ἀντίστοιχο θέμα εἶχε καὶ ἡ Διαρκὴς Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μὲ τὴν ὑπ. ἀριθμ. 1585/1603 (1906) ἀπόφασί της⁹.

Συμπερασματικά, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ τονιστεῖ ὅτι ἡ Ἐκκλησία στήν σύνδεσή της μὲ τὴν πολιτεία εἰσήγαγε ἀρκετὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὸ ρωμαϊκὸ δίκαιο ἀναφορικά μὲ τὴν διαδικασία¹⁰, ἐν τούτοις δὲν υἰοθέτησε πλήρως τὴν ρωμαϊκὴν διαδικασία στήν ἐκκλησιαστικὴ δικαιοσύνη προσαρμόζοντας στήν φύση καὶ τὸ χαρακτηριστὰ της, ὅσα ἦταν ἀπαραίτητα γιὰ τὴν ἐπίλυση τῶν ὑποθέσεων πὸν διεξάγονταν καὶ ἐπιδύονταν στὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια.

3. Τὸ Ἑλληνικὸ Πολιτειακὸ Δίκαιο περὶ τῆς συμμετοχῆς συνηγῶρων στήν διαδικασία.

Ὁ Ν. 5383/1932 (ἄρθρο 119) καὶ ὁ Ν. 1700/1987 (ἄρθρο 11)

Ἡ Ἑλλαδικὴ ἐκκλησιαστικὴ πρακτικὴ ἀναφορικά μὲ τὴν συμμετοχὴ συνηγῶρων κατὰ τὴν διαδικασία στὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια στοιχίζεται πίσω ἀπὸ τὴν ἀρχαία κανονικὴ παράδοση μέχρι καὶ τὸ 1932. Τότε ψηφίζεται ὁ Ν. 5383/1932 καὶ μὲ τὸ ἄρθρο 119¹¹ εἰσάγεται ὁ θεσμὸς τοῦ συνηγῶ-

7. Ἡ Ρουμανικὴ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἀνακηρύχθηκε αὐτοκέφαλη μὲ τὸν Συνοδικὸ καὶ Πατριαρχικὸ Τόμο τοῦ 1885 πὸν ἐξέδωσε τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο.

8. Κατὰ τὸν Κ. Ράλλη, τὸ “δικαίωμα τοῦ προσάγειν συνηγῶρον” ἐνώπιον τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων δὲν διαλαμβάνεται στήν νομοθεσίαν τῆς ἐποχῆς του. Βλ. ΡΑΛΛΗΣ, *Ποινικόν*, 541⁴.

9. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΟΣ, *Ποινικὸν Δίκαιον*, 811-812⁴.

10. Ν. ΜΙΛΑΣ (=ΜΙΛΑΣ, *Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον*), *Τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας*, μτφρ. Μ. Ἀποστολόπουλου, ἐν Ἀθήναις, 1906, 679-680.

11. *Περὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Δικαστηρίων καὶ τῆς πρὸ αὐτῶν διαδικασίας Ν. 5383/*

ρου κατά τη διαδικασία. Κατά την άκροαματική διαδικασία ενώπιον έκκλησιαστικού δικαστηρίου ο κατηγορούμενος έχει το δικαίωμα να απολογηθεί προφορικά, αλλά και να παραστέι με συνήγορο, ο οποίος προβλέπεται να είναι πάντοτε κληρικός¹² οποιουδήποτε ιερατικού βαθμού. Στην περίπτωση που ο κατηγορούμενος δεν έχει συνήγορο, τότε υπάρχει ή δυνατότητα να απαιτήσει διορισμό του *ἐξ ἐπαγγέλματος* συνηγόρου κληρικού προκειμένου να τον υπερασπιστεί. Τότε ο διορισμός του συνηγόρου κληρικού γίνεται από τον Πρόεδρο του Ἐπισκοπικοῦ δικαστηρίου¹³. Ὁ ρόλος του συνηγόρου του κληρικοῦ ενεργοποιεῖται μετὰ τὴν ἀπολογία τοῦ κατηγορουμένου καὶ περιορίζεται στὴν ἀγόρευσὴ του ὑπὲρ τοῦ κατηγορουμένου¹⁴, ἐνῶ δὲν προβλέπεται ἡ παρουσία του κατὰ τὸ στάδιο τῆς προανάκρισης. Σὲ καμία περίπτωση –σύμφωνα μὲ τὴν ἀνωτέρω διάταξη– ὁ *κατηγορούμενος* δὲν παρίσταται διὰ συνηγόρου, ἀλλὰ μόνος του ἢ μετὰ συνηγόρου¹⁵. Ἐνῶ γιὰ τὸν *κατήγορο* δὲν προβλέπεται ἡ παράστασή του μετὰ συ-

1932, ἄρθρον 119: ΦΕΚ Α/110, 11/04/1932, 737: Ὁ *κατηγορούμενος* δύναται νὰ παραστῆ μετὰ συνηγόρου κληρικοῦ. Ἐὰν ὁ *κατηγορούμενος* δὲν ἔχη συνήγορον, δύναται νὰ απαιτήσῃ ὅπως διορισθῇ αὐτῷ ἐξ ἐπαγγέλματος συνήγορος κληρικός. Τὸν συνήγορον ἐν τῷ αὐτῇ περιπτώσει διορίζει ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἐπισκοπικοῦ Δικαστηρίου.

12. Προτείνει ὁ αἰμίμηστος Καθηγητῆς Ἀμ. Ἀλιβιζάτος ὅτι προτιμότερο θὰ ἦταν ὁ συνήγορος νὰ ἦταν λαϊκὸς θεολόγος, καὶ τοῦτο γιὰ δύο λόγους. Πρῶτον, διότι ὁ κληρικός συνήγορος δὲν θὰ ἀπασχολεῖται ἀπὸ τὰ καθήκοντά του καὶ δεύτερον, διότι θὰ δινόταν ἡ εὐκαιρία στοὺς λαϊκοὺς θεολόγους νὰ ἀπασχοληθοῦν ἐπιμελέστερα μὲ τὸ κανονικὸ δίκαιο καὶ παράλληλα ἡ Ἐκκλησία θὰ ἐξοικονομῆσει θέσεις ἐργασίας γι' αὐτούς. Βλ. ΑΜ. ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΥ (=ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ, *Κανονικὸν Δίκαιον*), *Κανονικὸν Δίκαιον, κατὰ τὰς παραδόσεις τοῦ καθηγητοῦ*, ἐκδ. ΦΘΣ, Ἀθήνα 1957, 129.

13. Ὁ καθηγητῆς Σπ. Τρωϊάνος σημειώνει ὅτι εἶναι δυνατό νὰ ἀπαγορευθεῖ σὲ ἕναν κληρικό ἢ παράστασή του ὡς συνηγόρου στὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια καὶ στὴν περίπτωση ποὺ ἡ ἀπόφαση αὐτὴ ἐκφεύγει τοῦ ἀκυρωτικοῦ ἐλέγχου τοῦ ΣτΕ λόγω τῆς ἀποκλειστικὰ πνευματικῆς φύσης (ΣτΕ 866/81, Τμ. Δ'). Παράλληλα σημειώνει ὅτι μὲ τὴν ἀπόφαση 233/80 τῆς Ἐπιτροπῆς Ἀναστολῶν τοῦ ΣτΕ κρίνεται ὅτι ὁ κληρικός δὲν ἀσκεῖ τὸ λειτούργημα τοῦ συνηγόρου γιὰ βιοποριστικούς λόγους. Σπ. ΤΡΩΪΑΝΟΥ - Γ. ΠΟΥΛΗ (=ΤΡΩΪΑΝΟΣ-ΠΟΥΛΗΣ, *Ἐκκλησιαστικὸ Δίκαιο*), *Ἐκκλησιαστικὸ Δίκαιο*, ἐκδ. Ἀντ. Σάκκουλα, Ἀθήνα-Κομοτηνὴ 2003, 622⁸.

14. ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ, *Κανονικὸν Δίκαιον*, 129.

15. Ὁ Ἄν. Βαβοῦσκος, σημειώνει ὅτι τὸ δικαίωμα νὰ παρίστανται διὰ συνηγόρου δὲν ἔχουν οἱ ἐπίσκοποι, τόσο πρωτοβάθμια, ὅσο καὶ δευτεροβάθμια καὶ τοῦτο συνάγεται ἐξ ἀντιδιαστολῆς ἀπὸ τὸ ἄρθρο 140 τοῦ Ν. 5383/1932 τὸ ὁποῖο ὡς Δευτεροβάθμιο Δικαστήριον ὀρίζει τὸ ἀμόδιο Συνοδικὸ Δικαστήριον. Βλ. σχετ. Α. ΒΑΒΟΥΣΚΟΥ (=ΒΑΒΟΥΣΚΟΣ, *Ἐκκλησιαστικὴ δικονομία*), *Θεμελιώδεις ἀρχές τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικονομίας τῆς Ἐκκλησίας*

νηγόρου, αφού δὲν θεμελιώνεται στὸ πρόσωπό του ἔννομο συμφέρον, πρᾶγμα πὸν ἰσχύει ἀναμφίβολα γιὰ τὰ κανονικὰ παραπτώματα πὸν ἄπτονται τῶν ζητημάτων πίστεως καὶ κανονικῆς τάξεως¹⁶. Ἐς σημειωθεῖ ὅτι ὁ κληρικὸς ὡς συνήγορος ὑπεράσπισης δὲν προβλέπεται στὸν Καταστατικὸ Χάρτη τοῦ Ἁγίου Ὁρους¹⁷, τόσο κατὰ τὴν προδικασία, ὅσο καὶ κατὰ τὴ διαδικασία.

Μέχρι καὶ τὴν δημοσίευση τοῦ Ν. 1700/1987 (ἄρθρο 11) ἦταν ἀδύνατη καὶ κατὰ τὴν γνωμοδότηση τοῦ Εἰσαγγελέως τοῦ Α.Π. Καλλιμοπούλου, ἀπαράδεκτη¹⁸ ἢ διὰ ἢ μετὰ πληρεξουσίου δικηγόρου παράσταση τοῦ κατηγορουμένου ἐνώπιον τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαστηρίου¹⁹. Μὲ τὸν Ν. 1700/1987 (ἄρθρο 11, § 1) ἐπετράπη ἡ παράσταση ὡς συνηγόρων ὑπεράσπισης καὶ τῶν δικηγόρων ἐνώπιον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Δικαστηρίων²⁰ σὲ ὅλα τὰ στάδια τῆς ἐκκλησιαστικῆς δίκης²¹. Στὸ σημεῖο αὐτὸ βρισκόμαστε στὴν

τῆς Ἑλλάδος, ἐκδ. Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν [Ἐπιστημονικὰ Πραγματεῖαι Σειρὰ Νομικὴ καὶ Οἰκονομικὴ ἀρ. 7], Θεσσαλονίκη 2003, 165⁴¹¹.

16. ΒΑΒΟΥΣΚΟΣ, *Ἐκκλησιαστικὴ δικονομία*, 163-164.

17. ΤΡΩΪΑΝΟΣ-ΠΟΥΛΗΣ, *Ἐκκλησιαστικὸ Δίκαιο*, 700.

18. “Ἐκ τοῦ γράμματος καὶ τοῦ σκοποῦ τῶν διατάξεων τούτων ἀνηκουσῶν εἰς τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον καὶ ἀφορῶσῶν εἰς ὑποθέσεις ἰδιαζούσης φύσεως καὶ κληρικῆς ιδιότητος τῶν κατηγορουμένων, συνάγεται ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται ἢ μετὰ ἢ διὰ συνηγόρου μὴ ὄντος κληρικοῦ παράστασις κατηγορουμένου κατὰ συζήτησιν ἐνώπιον τοῦ Ἐπισκοπικοῦ ἢ Συνοδικοῦ ἢ τῶν λοιπῶν ἐν ἄρθρῳ 1 ν. 5383/1932 Ἐκκλησιαστικῶν Δικαστηρίων..., οὐδὲ κατὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ κατηγορουμένου ὑπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ Ἀνακριτοῦ κατὰ τὸ ἄρθρον 113 ν. 5383/1932. Οὐδ’ εἶναι ἐν προκειμένῳ ἐφαρμοσταῖα αἱ περὶ διορισμοῦ Δικηγόρου ὡς συνηγόρου διατάξεις τοῦ Κώδικος Ποινικῆς Δικονομίας (ἄρθρα 96, 100, παρ. 3, 340, παρ. 1 κ.τ.λ.) διότι ἀφορῶσιν εἰς τὴν κοσμικὴ ποινικὴ δίκην οὐχὶ δὲ καὶ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν τοιάντην, ... Ταῦτα εἶναι εὐεξήγητα ἐκ τοῦ ἰδιορῦθμου χαρακτήρος τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου καὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς δίκης...”. Γνωμοδότησις Εἰσαγγελέως τοῦ Α. Π. ἀριθ. 18/1961 (Μ. ΚΑΛΛΙΜΟΠΟΥΛΟΥ), *Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ Δικαίου* 16 (1961), 103-104.

19. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΟΣ, *Ποινικὸν Δίκαιον*, 8122.

20. Ν. 1700/1987 (ἄρθρο 11), ΦΕΚ. Α/61, 06/05/1987, 564: 1. Κληρικοὶ κάθε βαθμοῦ καὶ μοναχοὶ κατηγορούμενοι ἐνώπιον οἰουδήποτε Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαστηρίου τοῦ ν. 5383/1932 παρίστανται μὲ συνήγορο κληρικὸ ἢ δικηγόρο. 2. Τὶς συνεδρίες τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Δικαστηρίων ἐπιτρέπεται νὰ παρακολουθοῦν κληρικοὶ καὶ μοναχοί. 3. Κάθε ἀντίθετη σχετικὴ διάταξη καταργεῖται.

21. Βλ. σχετ. στὸ Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗ (= ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ, *Νόμος 1700/1987*), *Ὁ Νόμος 1700/1987 καὶ ἡ πρόσφατη κρίση στὶς σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας*, ἐκδ. Σάκκουλα, Ἀθήνα 1991, 191-195, ὅπως ἐπίσης σχετικὴ ἀνάλυση στὸ ΒΑΒΟΥΣΚΟΣ, *Ἐκκλησιαστικὴ δικονομία*, 1664¹³.

ουσία του ζητήματός μας, καθώς η διοικούσα Έκκλησία σε πολύ σπάνιες περιπτώσεις εφαρμόσει αυτήν την διάταξη με αποτέλεσμα να υπάρχουν προσφυγές κατηγορουμένων στο ΣτΕ, οι οποίες προκάλεσαν την έκδοση ακυρωτικών αποφάσεων από αυτό²². Η Έκκλησία αρνείται να εφαρμόσει τις αποφάσεις αυτές του ΣτΕ που ακυρώνουν αποφάσεις εκκλησιαστικών δικαστηρίων, επειδή αρνήθηκαν να δεχθούν την παράσταση δικηγόρων ως συνηγόρων²³. Η επιχειρηματολογία που προβάλλει εστιάζεται, κυρίως στην επισήμανση, ότι προσβάλλεται βάνουσα ή ορθόδοξη εκκλησιολογία, ο πνευματικός χαρακτήρας των δικαιοδοτικών οργάνων και ο σωτηριολογικός χαρακτήρας των επιβαλλομένων ποινών²⁴.

Παράλληλα έχει αναδειχθεί μέσα από την σύγχρονη νομολογία, ότι είναι ασυμβίβαστη ή ιδιότητα του κληρικού με αυτήν του δικηγόρου. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το σκεπτικό της ολομέλειας του ΣτΕ 2368/88 μετά από παραπομπή (1886/87 Γ' τμήμα) δεν είναι δυνατή η άσκηση του λειτουργήματος του δικηγόρου με αυτήν του κληρικού, καθώς, όπως απορρέει από την άσκηση του δικηγορικού επαγγέλματος π.χ. αντιδικία, αυτό καθίσταται ασυμβίβαστο με την ιδιότητα του θρησκευτικού λειτουργού²⁵.

4. Προσφυγές ενώπιον του ΣτΕ

Το ΣτΕ δέχεται αιτήσεις καταδικασθέντων από Έκκλησιαστικά δικαστήρια έρειδόμενο στον ως άνω νόμο και κατά περίπτωση αναπέμπει υποθέσεις με το

22. ΤΡΩΪΑΝΟΣ-ΠΟΥΛΗΣ, *Έκκλησιαστικό Δίκαιο*, 622.

23. Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ, *Έγχειρίδιο Έκκλησιαστικού Δικαίου*, έκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Άθήνα-Κομοτηνή 2000, 239-240. Ο Ίω. Κονιδάρης προτείνει την καθιέρωση δυνητικά της συναρπασίας τόσο κληρικού συνηγόρου, όσο και δικηγόρου συνηγόρου, ο οποίος δέ θα παρίσταται στο ακροατήριο, αλλά θα υποβάλλει έγγραφο υπόμνημα, το οποίο το εκκλησιαστικό δικαστήριο θα είναι υποχρεωμένο να λάβει υπόψη του κατά την έκδοση της απόφασής του. ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ, *Νόμος 1700/1987*, 194.

24. Ο Ίω. Κονιδάρης παραθέτει επιπροσθέτως τη σχετική προβληματική από την πλευρά των κανονολόγων, που συνοψίζεται στη θέση ότι η παράσταση συνηγόρου και μάλιστα κοσμικού θεωρείται όλος περιττή, αφού ο κατηγορούμενος για κάποιο εκκλησιαστικό αδίκημα προσέρχεται οικειοθελώς στον επίσκοπο, ως διάδοχο των Άποστόλων, ως «εις ιατρόν των ψυχών». ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ, *Νόμος 1700/1987*, 193.

25. ΤΡΩΪΑΝΟΣ-ΠΟΥΛΗΣ, *Έκκλησιαστικό Δίκαιο*, 537¹⁵.

σκεπτικό ότι δὲν δόθηκε ἡ δυνατότητα παράστασης στὸ ἐκκλησιαστικὸ δικαστήριο τοῦ κατηγορουμένου μὲ συνήγορο ὑπεράσπισης τὸν δικηγόρο του.

Πιὸ συγκεκριμένα παρατίθενται ἐνδεικτικά:

1. Ἀπόφαση 2928/1996²⁶: Ἀκυρώνεται ἀπόφαση τοῦ Δευτεροβάθμιου Συνοδικοῦ Δικαστηρίου καὶ ἀναπέμπεται ἡ ἀπόφαση στὸ Πρωτοβάθμιο Συνοδικὸ Δικαστήριο προκειμένου νὰ παραστῆ καὶ ἀκουστῆ ὁ κατηγορούμενος μὲ συνήγορο τὸν δικηγόρο του.

2. Ἀπόφαση 1294/2003²⁷: Γίνεται δεκτὸ τὸ αἴτημα μοναζουσῶν καὶ ἀναπέμπεται ἡ ὑπόθεση στὸ πρωτοβάθμιο Ἐκκλησιαστικὸ Δικαστήριο, μὲ τὸ σκε-

26. Σκεπτικὸ ἀπόφασης 2928/1996 ΣτΕ: τὸ ἀνωτέρω δικαστήριο ἀπέρριψε ὡς ἀβάσιμο τὸ λόγο τῆς ἔφεσης τοῦ κατηγορουμένου καὶ κατὰ παράβαση τοῦ ἄρθρου 11 τοῦ Ν. 1700/1987 στέρησε τὸ ἀναφαίρετο δικαίωμα τῆς ὑπεράσπισης, μὲ τὴν αἰτιολογία ὅτι, κανονικῶς τὸ πρωτοβάθμιο δικαστήριο ἀρνήθηκε τὴν παράσταση λαϊκοῦ συνηγόρου-δικηγόρου καὶ διόρισε ὡς συνήγορο κληρικὸ, καὶ ὅτι τὸ δευτεροβάθμιο συνοδικὸ δικαστήριο ἐσφαλμένως ἐρμήνευσε καὶ ἐφάρμοσε τὸ νόμο, δεχόμενο, ὅτι νομίμως τὸ πρωτοβάθμιο συνοδικὸ δικαστήριο ἀρνήθηκε νὰ παραστῆ ἐνώπιόν του ὁ αἰτῶν μὲ συνήγορό του δικηγόρο, λόγω τοῦ ἐξώχως πνευματικοῦ χαρακτῆρα τῆς ἐκκλησιαστικῆς δίκης. <http://www.valsamon.com/index.php?id=1&subid=1138>. Ἀνακτῆθηκε 08/02/2015.

27. Στὴν ἀπόφασή του τὸ ΣτΕ μὲ βάση τὴ διάταξη τοῦ Ν. 1700/1987 ποὺ προβλέπει τὴν διὰ συνηγόρου ὑπεράσπισης κληρικοῦ ἢ δικηγόρου παράσταση τοῦ κατηγορουμένου, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἀπόφαση τοῦ ΣτΕ 2928/1996, ἐπικαλεῖται ἐπίσης τὴν διάταξη τοῦ ἄρθρου 20 παρ. 2 τοῦ Συντάγματος περὶ ἐκφρασης τοῦ δικαιώματος ἀκροάσεως καθὼς καὶ τὴν διάταξη τῆς παρ. 3 τοῦ ἄρθρου 6 τῆς Εὐρωπαϊκῆς Σύμβασης γιὰ τὴν προάσπιση τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν θεμελιωδῶν ἐλευθεριῶν ποὺ κερθώθηκε μὲ τὸ Ν.Δ. 53/1974 (Α' 256). Σημειώνει ὅτι τὸ αἴτημά τους ἀπορρίφθηκε καὶ ἀπὸ τὸ πρωτοβάθμιο συνοδικὸ δικαστήριο, μὲ τὴν αἰτιολογία ὅτι «λαϊκοὶ δικηγόροι δὲν γίνονται δεκτοί, διότι οὕτως παραβιάζεται ἡ πνευματικὴ ὑψηλὴ τῆς κανονικῆς δίκης διὰ τῆς συμμετοχῆς λαϊκῶν προσώπων ἐν αὐτῇ» καὶ μὲ ἐπίκληση σχετικῶς μὲ τὸ ζήτημα αὐτὸ ἀποφάσεως τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος τῆς 13.10.1999. *Νομοκανονικά* (=ΝΟΜΟΚΑΝΟΝΙΚΑ) *Ἐπιθεώρηση Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ Δικαίου*, 2/2003, ἐκδ. Ἀντ. Σάκκουλα, Ἀθήνα, 150-157. Παρατίθεται ἐνημερωτικὸ σημείωμα (ὑπὸ Γ. ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ), στὸ ὁποῖο ἀναλύεται διεξοδικῶς τὸ ζήτημα τοῦ ἐπιτρεπτοῦ ἢ μὴ τῆς παράστασης μὲ λαϊκὸν συνήγορο ἐνώπιον τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικαιοσύνης. Σημειώνει μάλιστα, ἀναφερόμενος στὸ ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀρνεῖται νὰ ἀποδεχθῆ τίς ἀποφάσεις τῶν διοικητικῶν δικαστηρίων καὶ παραγνωρίζει τὸ γεγονός, ὅτι ἀποτελεῖ καὶ νομικὸ πρόσωπο δημοσίου δικαίου, πρῶγμα ποὺ συνεπάγεται τὴν ἄσκηση ἀπὸ μέρους τῆς δημοσίας ἐξουσίας καὶ τὸ δικαστικὸ ἔλεγχον τῶν διοικητικῶν τῆς πράξεων ἀπὸ τὰ διοικητικὰ δικαστήρια. Ἐπιπρόσθετα, ἀναφέρει ὅτι ἐπειδὴ τὰ Ἐκκλησιαστικὰ Δικαστήρια λειτουργοῦν καὶ ὡς πειθαρχικὰ συμβούλια, ὀφείλουν νὰ ἀκολουθοῦν τίς βασικὰς ἀρχές τοῦ πειθαρχικοῦ δικαίου στὶς ὁποῖες συγκαταλέγεται καὶ τὸ δικαίωμα δικαστικῆς προστασίας, παρακολούθημα τοῦ ὁποῖου ἀποτελεῖ καὶ τὸ δικαίωμα τῆς διὰ πληρεξουσίου δικηγόρου παραστάσεως. *Νομοκανονικά* 2/2003, 155-156.

πτικό ότι ή όλη πειθαρχική διαδικασία ύπῆρξε νομικῶς πλημμελής και έπειδή οί αίτουσες στερήθηκαν του δικαιώματος νά ἔχουν τήν συνδρομή δικηγόρου και στους δύο βαθμούς τῆς διαδικασίας.

3. Απόφαση 4120/2005²⁸: Τό ἴδιο σκεπτικό τῶν προηγουμένων αποφάσεων του ΣτΕ ακολουθεῖται και στη συγκεκριμένη απόφαση που άκυρώνει απόφαση του Δευτεροβάθμιου Συνοδικού Δικαστηρίου και αναπέμπει τήν υπόθεση στο άνωτέρω πειθαρχικό όργανο, ὥστε νά παρασταθεῖ ένώπιόν του με τόν πληρεξούσιο δικηγόρο του.

Σέ όλες τίς προσφυγές τό ΣτΕ δέν μπαίνει στην ούσία τῶν υποθέσεων, αλλά μένει στο γράμμα του νόμου και αναπέμπει τίς υποθέσεις ὥστε νά κριθοῦν από τά άρμόδια όργανα, εφαρμόζοντας τόν νόμο. Από τήν πλευρά τῆς ἡ Έκκλησία άρνεῖται νά εφαρμόσει τόν νόμο, καθώς αυτός προσκρούει στην κανονική τῆς παράδοση, ὅπως αυτή έκτέθηκε παραπάνω. Έτσι και έδῶ έγείρεται τό ζήτημα τῆς διαπάλης μεταξύ νομιμότητας και κανονικότητας. Για τόν λόγο αυτό καλό θα ἦταν ἡ πολιτεία στο πλαίσιο τῶν διακριτῶν ρόλων τῆς με τήν Έκκλησία, όταν νομοθετεῖ για τήν Έκκλησία νά μήν άγνοεῖ τήν κανονική Τῆς παράδοση.

Σχετική προβληματική για τό θέμα αναπτύχθηκε στον ἡμερήσιο τύπο από δύο σημαίνοντα πρόσωπα από τόν χῶρο τῆς πολιτικῆς και από τόν χῶρο τῆς νομικῆς έπιστήμης. Ὁ ύπουργός Ἰω. Βαρθιτσιώτης σημειώνει, ὅτι: *ή συμβολή τῶν συνηγόρων (δικηγόρων) εἶναι σημαντική έν ὄψει του ὅτι επί τῶν υποθέσεων που φέρονται ένώπιον τῶν συνοδικῶν δικαστηρίων γίνεται επίκληση κανόνων δικαίου ἡλικίας πολλῶν αιώνων, ὅποτε ὁ έρμηνευτικός τους συνδυασμός με σύγχρονες έρμηνευτικές άρχές άποβαίνει κρίσιμος στην έκβαση τῆς δίκης*²⁹. Ὁ καθηγητής Ἰω. Κοινιάρης στο άρθρο του για τήν πολύπαθη έκκλησιαστική δικαιοσύνη παρουσιάζει τό χρονικό τῶν ενεργειῶν για τή σύνταξη σχεδίου νόμου για τήν τροποποίηση τῶν διατάξεων περι έκκλησιαστικῶν δικαστηρίων και μεταξύ άλλων αναφέρει ὅτι: *τό θέμα του συνηγόρου θα πρέπει νά έξεταστει σε βάθος, καθώς κάθε κατηγορούμενος θα πρέπει νά άπολαύει του δικαιώματος*

28. Στο σκεπτικό περιγράφεται ἡ θέση του Έκκλησιαστικού Δικαστηρίου, τό ὅποιο άρνήθηκε τήν παράσταση σε αυτό δικηγόρου με τήν αίτιολογία ὅτι λαϊκοί δικηγόροι δέν γίνονται δεκτοί, διότι έτσι παραβιάζεται ἡ πνευματική ὑφή τῆς κανονικῆς δίκης δια τῆς συμμετοχῆς λαϊκῶν προσώπων έν αὐτῇ. Βλ. σχ. στο Νομοκανονικά 2/2006, 153-156.

29. Ἰω. ΒΑΡΘΙΤΣΙΩΤΗ, “Προβλήματα τῆς έκκλησιαστικῆς δικαιοσύνης”, έφημ. Τό Βῆμα, 10/07/2005. <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=167176>. Ανακτήθηκε 08/02/2015.

νά έχει συνήγορο όποιον θέλει, κληρικό ή λαϊκό δικηγόρο, για τó λόγο ότι οί υπόθεσεις πού κατάγονται στα έκκλησιαστικά δικαστήρια είναι σύνθετες και με τόν τρόπο αυτό θα διευκολυνθεῖ τó δικαστήριο, τó όποιο συνήθως άποτελείται από δικαστές παντελώς άμοιρους νομικών γνώσεων³⁰. Με την τελευταία φράση του ό καθηγητής Κονιδάρης θίγει ένα σημαντικóτατο ζήτημα για την άπόδοση τῆς Έκκλησιαστικῆς δικαιοσύνης. Στην έποχή μας για τῆ διεξαγωγή έκκλησιαστικῆς δίκης οί συγκροτοῦντες τά έκκλησιαστικά δικαστήρια θα πρέπει νά είναι άριστοι γνώστες άμφοτέρων τών δικαιϊκῶν συστημάτων, τόσο τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου, όσο και βασικῶν άρχῶν τοῦ σύγχρονου Πολιτειακοῦ Δικαίου.

5. Ὁ ρόλος τοῦ «Έκδίκου» στο Κανονικό Δίκαιο.

Οί Έροί Κανόνες κάνουν λόγο για τούς *έκδικους*³¹ (δηλαδή, δικαιοφύλακες, σύνδικους, *defensores, advocati*), οί όποιοι έκπροσωποῦν την Έκκλησία ένώπιον τών πολιτικῶν δικαστηρίων. Έξετάζοντας τά άρχικά μας έρωτήματα για τó ποιός είναι ό ρόλος τών έκδικων στην κανονική παράδοση τῆς Έκκλησίας, αλλά άν είναι δυνατή ή ταῦτίσή τους με τούς σύγχρονους δικηγόρους, καθίσταται άπαραίτητη ή ένδεδλεχῆς μελέτη τοῦ κανονικοῦ θεσμοῦ τοῦ έκδικου, καθώς και ποιά σημασία λαμβάνει ό θεσμός αυτός στοῦς Έροῦς Κανόνες.

Ὁ όρος *έκδικος*³² εισάγεται με τόν 75^ο κανόνα τῆς Συνόδου τῆς Καρθαγένης

30. ΙΩ. ΚΟΝΙΔΑΡΗ, “Πολύπαθη έκκλησιαστική δικαιοσύνη”, έφημ. *Τό Βῆμα*, 11/09/2005. <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=168226>. Ανακτήθηκε 08/02/2015.

31. Ὁ όρος *έκδικος* άπαντá στην *Καινή Διαθήκη* και συγκεκριμένα στο Ρωμ. 13,4 με τῆ σημασία τοῦ έκδικητῆ, δηλαδή τοῦ έκπροσώπου τοῦ Θεοῦ, ό όποιος έχει την ύποχρέωση νά επιβάλλει τῆν ποινή σ’ αυτόν πού κάνει τó κακό: “Θεοῦ γάρ διάκονός έστι σοί εἰς τó αγαθόν. εάν δέ τó κακόν ποιῆς, φοβοῦ· οὐ γάρ εἰκῆ τῆν μάχαιραν φορεῖ· Θεοῦ γάρ διάκονός έστιν εἰς όργῆν, έκδικος τῷ τó κακόν πράσσοντι”), ένῶ στο Α΄ Θεσσ. 4,6 ό ἴδιος ό Θεός αναλαμβάνει τó ρόλο τοῦ έκδικητῆ: “τó μη υπερβαίνειν και πλεονεκτεῖν έν τῷ πράγματι τόν άδελφόν αὐτοῦ, διότι έκδικος ό Κύριος περι πάντων τούτων, καθώς και προείπομεν ὑμῖν και διεμαρτυράμεθα”.

32. Ὁ όρος *έκδικος* λαμβάνει δύο έρμηνείες: 1. ως υπερασπιστής, πρόμαχος τῆς αληθείας, 2. ως νόμιμος εκπρόσωπος, δημόσιος συνήγορος. Βλ. σχ. G.W. H. LAMPE, *A patristic greek lexicon*, Oxford 1961, 427. ΕΜΜ. ΚΡΙΑΡΑ, *Λεξικόν Μεσαιωνικῆς Έλληνικῆς δημόδους Γραμματείας*, τ. 5, Θεσσαλονίκη 1977, 354. Ὁ θεσμός τοῦ έκδικου ως έκκλησιαστικό αξίωμα άπαντá στο τέλος τοῦ 4^{ου} αἰ. στην έκκλησία Σαλαμίνας Κύπρου, όπου ό Έπιφάνιος διό-

(419)³³, ἐνῶ ἀπαντᾶ καὶ στὸν 2^ο κανόνα τῆς Δ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου (451)³⁴, μὲ τὴν ἴδια σημασία ἐπαναλαμβάνεται στὸν 5^ο κανόνα τῆς Ζ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου³⁵ καὶ στὴν ἐγκύκλιο κανονικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Πατριάρχου Κων/πόλεως

οἶσε ὡς ἐκδικιο ἕνα διάκονο τῆς ἐκκλησίας του, ὁ ὁποῖος δικάζε τις ὑποθέσεις τῶν πιστῶν. Β. ΛΕΟΝΤΑΡΙΤΟΥ (=ΛΕΟΝΤΑΡΙΟΥ, Ἀξιώματα), *Ἐκκλησιαστικά ἀξιώματα καὶ ὑπηρεσίες στὴν πρώιμη καὶ μέση Βυζαντινὴ περίοδο*, [Forschungen zur Byzantinischen Rechtsgeschichte Athener Reine 8], ἐκδ. Ἄντω Ν. Σάκκουλα, Ἀθήνα-Κομοτηνὴ 1996, 197-213. Στὶς πηγές ὁ ὅρος ἀπαντᾶται μὲ α΄ συνθετικὸ πρῶτος *πρωτεκδικιος*. Τὸ ἀξίωμα τοῦ πρωτεκδικίου, ἦταν πολιτικὸ ἀξίωμα καὶ ἄρχισε νὰ λειτουργεῖ τὸν 2^ο αἰ. μ.Χ. στὴν Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία καὶ εἶχε τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ νομικοῦ συμβούλου τῆς πόλεως. Ὁ θεσμὸς τοῦ *πρωτεκδικίου* εἰσάγεται στὴν Ἐκκλησία τὸ β΄ μισὸ τοῦ 7^{ου} αἰ. καὶ ἀπονέμεται σὲ ἕνα κληρικὸ πού προΐσταται τοῦ *ἐκδικείου*, δηλαδὴ ἐνὸς δικαστηρίου πού ἀποτελεῖται ἀπὸ μιὰ ὁμάδα κληρικῶν καὶ ἔχει συσταθεῖ ἀπὸ τὸν Ἰουστινιανὸ καὶ συνδέεται μὲ τὴν Ἁγία Σοφία. βλ. σχετικὰ στὸ *The Oxford Dictionary of Byzantium*, 3, 1742-1743 καὶ Κ. ΡΑΛΛΗΣ, Περὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἀξιώματος τοῦ πρωτεκδικίου, *Πρακτικά Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν* 11 (1963), 286-291. Παράλληλα ὁ ὅρος ἀπαντᾶ μὲ α΄ συνθετικὸ τὸ ἐκκλησία ὡς *ἐκκλησιεκδικιος*, δηλαδὴ ὡς νόμιμος ἐκπρόσωπος τῆς ἐκκλησίας, *ἐκκλησιαστικὸς σύνδικος*. Βλ. σχ. G.W. H. LAMPE, *A patristic greek lexicon*, Oxford 1961, 433. ΜΗΤΡ. ΝΑΥΠΑΚΤΟΥ ΙΕΡΘΕΟΥ, Περὶ Πρωτεκδικίου καὶ Ἐκδικίων, ἐφημ. *Τὸ Βῆμα*, 13/1/2007. http://www.parembasis.gr/2007/07_01_01.htm. Ἀνακτήθηκε 08/02/2015.

33. 75^{ος} κανόνας Καρθαγένης: *Σύμπασιιν ἔδοξεν αἰτῆσαι ἀπὸ τῶν βασιλέων διὰ τὴν τῶν πενήτων κάκωσιν, ὧν ταῖς ἐπαχθεῖαις ἀπαύστως ἡ ἐκκλησία παρενοχλεῖται, ὥστε ἐκδικίους τοῦτοις μετὰ τῆς τῶν ἐπισκόπων προνοίας ἐπιλεγῆναι κατὰ τῆς τῶν πλουσίων τυραννίδος. Ὁ ἐκδικιος ὡς κρατικὸ λειτουργήμα προϋπῆρχε καὶ σ΄ αὐτὸ στηριχθῆσαν οἱ πατέρες τῆς Συνόδου τῆς Καρθαγένης (419) καὶ ζήτησαν τὴν καθιέρωση ἀνάλογου καὶ γιὰ τὴν Ἐκκλησία. ΛΕΟΝΤΑΡΙΤΟΥ, Ἀξιώματα, 197^ς.*

34. 2^{ος} κανόνας Δ΄ Οἰκ.: *Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἐπὶ χρήμασι χειροτονίαν ποιήσαιο, καὶ εἰς πρᾶσιν καταγάγοι τὴν ἄπρατον χάριν, καὶ χειροτονήσοι ἐπὶ χρήμασιν ἐπίσκοπον, ἢ χωρεπίσκοπον, ἢ πρεσβυτέρους, ἢ διακόνους, ἢ ἕτερόν τινα τῶν ἐν τῷ κλήρῳ κατηριθμημένων, ἢ προβάλλοιτο ἐπὶ χρήμασιν οἰκονόμον, ἢ ἐκδικιον, ἢ παραμονάριον, ἢ ὄλωσ τινα τοῦ κανόνος, δι΄ αἰσχροκέρδειαν οἰκείαν, ὁ τοῦτο ἐπιχειρήσας, ἐλεγχθεὶς, κινδυνευέτω περὶ τὸν οἰκεῖον βαθμόν· καὶ ὁ χειροτονούμενος, μηδὲν ἐκ τῆς κατ΄ ἐμπορίαν ὠφελείσθω χειροτονίας, ἢ προβολῆς· ἀλλ΄ ἔστω ἀλλότριος τῆς ἀξίας, ἢ τοῦ φροντισματος, οὔτε ἐπὶ χρήμασιν ἔτυχεν. Εἰ δέ τις καὶ μεσιτεύων φανείη τοῖς οὔτως αἰσχροῖς καὶ ἀθεμίτοις λήμμασι, καὶ οὔτος, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, τοῦ οἰκείου ἐκπιπτέτω βαθμοῦ· εἰ δὲ λαϊκός, ἢ μονάζων, ἀναθεματιζέσθω.*

35. 5^{ος} κανόνας Ζ΄ Οἰκ.: *Ἄμαρτία πρὸς θάνατόν ἐστιν, ὅταν τινὲς ἁμαρτάνοντες ἀδιόρθωτοι μένωσι. Τὸ δὴ τούτου χεῖρον, ἐὰν καὶ τραχηλιῶντες κατεξανίστανται τῆς εὐσεβείας καὶ τῆ ἀληθείας, προτιμώμενοι τὸν Μαμωνᾶν τῆς τοῦ Θεοῦ ὑπακοῆς, καὶ τῶν κανονικῶν αὐτοῦ διατάξεων μὴ ἀντεχόμενοι. Ἐν τούτοις οὐκ ἐστί Κύριος ὁ Θεός, εἰ μῆπου ταπεινωθέντες τοῦ ἰδίου σφάλματος ἀνανήψωσι. χρῆ γὰρ μᾶλλον αὐτοὺς προσέροχθεσθαι τῷ Θεῷ καὶ μετὰ συντετριμμένης καρδίας τὴν ἄφεσιν τούτου τοῦ ἁμαρτήματος καὶ τὴν συγχώρησιν*

Γενναδίου³⁶. Ἀλλά καὶ στὸν 23^ο κανόνα τῆς Δ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου³⁷ ὁ ὅρος ἔκδικος χρησιμοποιεῖται δύο φορές, μὲ τὸν προσδιορισμὸ ἔκδικος τῆς ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Στὸν ὅρο ἔκδικος προστίθεται ὁ ἐπιθετικὸς προσδιορισμὸς σχολαστικὸς πού ἀπαντᾷ στὸν 97^ο κανόνα τῆς Συνόδου

αἰτεῖσθαι, οὐχὶ ἐναβρύνεσθαι τῇ ἀθέσῳ δόσει, ἐγγὺς γὰρ Κύριος τοῖς συντετριμμένοις τῇ καρδίᾳ. Τοὺς οὖν ἐγκανχωμένους διὰ δόσεως χρυσίου τετάχθαι ἐν ἐκκλησίᾳ καὶ ταύτῃ τῇ πονηρᾷ συνηθείᾳ ἐπελπίζοντας, τῇ ἀλλοτριούσῃ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐκ πάσης ἱερωσύνης, καὶ ἐκ τούτου ἀναιδεῖ προσώπῳ καὶ ἀπερικαλύπτῳ στόματι ὄνειδιστικοῦς λόγους τοὺς δι' ἀρετὴν βίου ὑπὸ τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐκλεγέντας καὶ καταταγέντας ἐκτὸς δόσεως χρυσοῦ ἀτιμάζοντας, πρῶτα μὲν τοῦτο ποιῶντας, τὸν ἔσχατον βαθμὸν λαμβάνειν τοῦ οἰκείου τάγματος. Εἰ δ' ἐπιμένειεν, δι' ἐπιτιμίῳ διορθοῦσθαι. Εἰ δέ τις ἐπὶ χειροτονία φανεῖη ποτὲ τοῦτο πεποιηκώς, γινέσθω κατὰ τὸν Ἀποστολικὸν κανόνα, τὸν λέγοντα· Εἰ τις ἐπίσκοπος διὰ χρημάτων τῆς ἀξίας ταύτης ἐγκρατῆς γένηται, ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος, καθαιρεῖσθω καὶ αὐτὸς καὶ ὁ χειροτονήσας, καὶ ἐκκοπτέσθωσαν παντάπασι ἐκ τῆς κοινωσίας, ὡς Σίμων ὁ μάγος ὑπ' ἐμοῦ Πέτρου. Ὡσαύτως καὶ κατὰ τὸν δεῦτερον κανόνα τῶν ἐν Χαλκηδόνι δόσιων Πατέρων ἡμῶν, τὸν λέγοντα· Εἰ τις ἐπίσκοπος ἐπὶ χρήμασι χειροτονίαν ποιήσῃ καὶ εἰς πρᾶσι καταγάγοι τὴν ἄπρατον χάριν καὶ χειροτονήσῃ ἐπὶ χρήμασι ἐπίσκοπον ἢ χωρεπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον ἢ διάκονον ἢ τινα τῶν ἐν τῷ κλήρῳ καταριθμουμένων, ἢ προσβάλλοιτο ἐπὶ χρήμασι οἰκονόμον ἢ ἔκδικον ἢ παραμονάριον ἢ ὅλως τινὰ τοῦ κανόνος, ἢ δι' αἰσχροκέρδειαν οἰκειάν, ὁ τοῦτο ἐπιχειρήσας ἐλεγχθεῖς, κινδυνευέτω ἐκ τῆς κατ' ἐμπορίαν ὀφελείσθω χειροτονίας ἢ προβολῆς, ἀλλ' ἔστω ἀλλότριος τῆς ἀξίας ἢ τοῦ φροντισματοῦ, οὗτερ ἐπὶ χρήμασι ἔτυχεν. Εἰ δέ τις καὶ μεσιτεύων φανεῖη τοῖς οὕτως αἰσχροῖς καὶ ἀθεμίτοις λήμμασι, καὶ οὗτος εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, τοῦ οἰκείου ἐκπιπέτω βαθμοῦ, εἰ δὲ λαϊκὸς ἢ μοναχὸς, ἀφοριζέσθω.

36. Ἐγκύκλιος ἐπιστολὴ Γενναδίου Κων/πόλεως (459): ... *Εἰ τις ἐπίσκοπος ἐπὶ χρήμασι χειροτονίαν ποιήσῃ ... ἢ ἔκδικον ἢ παραμονάριον ἢ ὅλως τινὰ τοῦ κλήρου, ... Εἰ δέ τις καὶ μεσιτεύων φανεῖη τοῖς αἰσχροῖς τούτοις καὶ ἀθεμίτοις λήμμασι, καὶ οὗτος, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, τοῦ οἰκείου ἐκπιπέτω βαθμοῦ· εἰ δὲ λαϊκὸς ἢ μονάζων, ἀναθεματιζέσθω....* Εἶναι ἀναγκαῖο νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ 5^{ος} κανόνας τῆς Ζ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐμπεριέχει τὸν 2^ο κανόνα τῆς Δ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἐνῶ ὁ Πατριάρχης Γεννάδιος Κων/πόλεως (458-471) ἐπαναλαμβάνει στὴν ἐγκύκλιο κανονικὴ του ἐπιστολῇ τὸν αὐτὸν κανόνα.

37. 23ος κανόνας Δ΄ Οἰκ.: *Ἦλθεν εἰς τὰς ἀκοὰς τῆς ἀγίας συνόδου, ὡς κληρικοί τινες καὶ μονάζοντες, μηδὲν ἐγκειρισμένοι ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, ἔστι δ' ὅτε καὶ ἀκοινώνητοι γενόμενοι παρ' αὐτοῦ, καταλαμβάνοντες τὴν βασιλευούσαν Κωνσταντινούπολιν, ἐπὶ πολὺ ἐν αὐτῇ διατρέβοι, ταραχὰς ἐμποιοῦντες, καὶ θορυβοῦντες τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν, ἀνατρέπουσί τε οἴκους τινῶν. Ὡρισε τοίνυν ἡ ἀγία σύνοδος, τοὺς τοιοῦτους ὑπομιμησχεσθαι μὲν πρότερον διὰ τοῦ ἐκδίκου τῆς κατὰ Κωνσταντινούπολιν ἀγιωτάτης ἐκκλησίας ἐπὶ τῷ ἐξελεῖν τῆς βασιλευούσης πόλεως· εἰ δὲ τοῖς αὐτοῖς πράγμασι ἐπιμένειεν ἀναισχυντοῦντες, καὶ ἄκοντας αὐτοὺς διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐκδίκου ἐκβάλλεσθαι, καὶ τοὺς ἰδίους καταλαμβάνειν τόπους.*

της Καρθαγένης (419)³⁸. Οί *ἐκδικοί* θὰ πρέπει νὰ εἶναι νομομαθεῖς (σχολαστικοί), καὶ κατὰ κανόνα νὰ εἶναι κληρικοί (πρεσβύτεροι ἢ ἐνίστε διάκονοι) τῆς τοπικῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητας στὴν ὁποία θὰ διορίζονταν ὡς *ἐκδικοί*, προκειμένου νὰ γνωρίζουν τὶς ὑποθέσεις πού θὰ καλοῦνταν νὰ διεκπεραιώσουν καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλο³⁹. Εἰδικότερα, οἱ *ἐκδικοί* εἶναι αὐτοὶ πού ἐκπροσωποῦν τὴν Ἐκκλησία στὶς ὑποθέσεις τῆς μὲ τὴν Πολιτεία καὶ προασπίζονται τὰ δίκαιά της, ὅπως καταφαίνεται στὸν 97^ο κανόνα τῆς Καρθαγένης: *...τὴν ἐκδίκησιν τῶν ἐκκλησιῶν ἀναδεξάμενοι, εὐχερῶς δυνηθῶσιν ὑπὲρ τῶν τῆς ἐκκλησίας πραγμάτων, ὡς ἄντι ἀνάγκη ἀπαιτήσῃ...* Ἐπιπρόσθετα εἶναι οἱ ὑπέριμαχοι τῶν ἀδυνάτων, καθὼς προασπίζονται τὰ δίκαια τῶν «*πενήτων*⁴⁰» (π.χ. τῶν ἀνηλίκων παιδιῶν, ὄρφανῶν, χηρῶν καὶ γενικότερα προσώπων πού χρειάζονταν τὴ βοήθεια τῆς Ἐκκλησίας). Μάλιστα κανονίζεται μὲ τὸν 75^ο κανόνα τῆς ἴδιας Συνόδου νὰ ὑπεραμύνονται ἐξ ὀνόματος ὅλων τῶν προαναφερθέντων ἀδικουμένων ἐναντίον «*τῆς τῶν πλουσιῶν τυραννίδος*».

38. α' τμήμα 97^{ου} κανόνα Καρθαγένης: *Ἦρσεν ἔτι μὴν, ἵνα ἐξ ὀνόματος πασῶν τῶν ἐπαρχιῶν οἱ πορευθησόμενοι πρεσβευταὶ Βικέντιος καὶ Φορτουνατιανός, αἰτήσωσιν ἀπὸ τῶν ἐνδοξοτάτων βασιλέων, ὥστε δοθῆναι ἄδειαν τοῦ καταστήσαι ἐκδίκους σχολαστικούς, οἵτινες αὐτὸ τοῦτο τὸ λειτουργήμα, τοῦ ἐκδικεῖν τὰ πράγματα, ἐπιτήδευμα ἔχουσι· καὶ ἵνα ὡς ἱερεῖς τοῖς τῆς ἐπαρχίας οἱ αὐτοί, οἱ τὴν ἐκδίκησιν τῶν ἐκκλησιῶν ἀναδεξάμενοι, εὐχερῶς δυνηθῶσιν ὑπὲρ τῶν τῆς ἐκκλησίας πραγμάτων, ὡς ἄντι ἀνάγκη ἀπαιτήσῃ, πρὸς τὸ ἀντιστῆναι τοῖς ἀνακύπτουσι καὶ ἀναφέρειν τὰ ἀναγκαῖα καὶ εἰς τὰ σήκρητα τῶν δικαστηρίων εἰσιέναι.*

39. ΛΕΟΝΤΑΡΙΤΟΥ, *Ἀξιώματα*, 198.

40. Ὑπὸ τὸν ὄρο πένητες νοοῦνται ὅλοι αὐτοὶ πού κατέφευγαν στὴν Ἐκκλησία γιὰ νὰ ζητήσουν τὴν υπεράσπισή της καὶ τότε οἱ ἐκδικοὶ ἐνεργοῦσαν ὡς συνήγοροι αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων, ὥστε νὰ μὴν παρενοχλεῖται συνεχῶς ἡ Ἐκκλησία, κατὰ τὸν Ζωναρά. Γ. Α. ΡΑΛΛΗ-Μ. ΠΟΤΛΗ (= ΣΥΝΤΑΓΜΑ), *Σύνταγμα τῶν Θεῶν καὶ Ἱερῶν Κανόνων*, τ. Γ', φωτοτυπικὴ ἀνατύπωση, ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα, 1992, 494.

41. Αὐτὸ καταφαίνεται στοὺς κανόνες 2^ο (...ἢ ἕτερόν τινα τῶν ἐν τῷ κλήρῳ καθριθιμμένων, ἢ προβάλλοιτο ἐπὶ χρήμασιν οἰκονόμον, ἢ ἐκδικον, ἢ παραμονάριον, ἢ ὅλως τινὰ τοῦ κανόνος), 3^ο (... πλὴν εἰ μήπου ἐκ νόμων καλοῖτο εἰς ἀφηλίκων ἀπαραίτητον ἐπιτροπὴν· ἢ ὁ τῆς πόλεως ἐπίσκοπος ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτρέψει φροντίζειν πραγμάτων ἢ ὄρφανῶν ἢ χηρῶν ἀπρονοήτων καὶ τῶν προσώπων τῶν μάλιστα τῆς ἐκκλησιαστικῆς δεομένων βοήθειας, διὰ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ...) καὶ 23ο τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (... Ὁρισε τοῖνυν ἡ ἁγία σύνοδος, τοὺς τοιοῦτους ὑπομνήσκεισθαι μὲν πρότερον διὰ τοῦ ἐκδίκου τῆς κατὰ Κωνσταντινούπολιν ἀγιωτάτης ἐκκλησίας ἐπὶ τῷ ἐξελεθῆν τῆς βασιλευούσης πόλεως· εἰ δὲ τοῖς αὐτοῖς πράγμασιν ἐπιμένοιεν ἀναισχυντοῦντες, καὶ ἄκοντας αὐτοὺς διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐκδίκου ἐκβάλλεσθαι, καὶ τοὺς ἰδίους καταλαμβάνειν τόπους).

Οι *ἐκδικοί* ἦταν κληρικοί πού διακονοῦσαν στίς τοπικές Ἐκκλησίες⁴¹ καί ἀναγνωρίζονταν ἀπό τήν πολιτειακή νομοθεσία⁴². Γιὰ τήν ἱερατική τους ιδιότητα δέν μπορεῖ νά γεννηθεῖ καμία ἀμφιβολία⁴³, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ὁ Βαλσαμῶν φέρεται νά πιστεύει ὅτι ἦσαν λαϊκοί⁴⁴. Ὁ Βαλσαμῶν στήν μελέτη του *περὶ τῶν δύο ὀφφικίων τοῦ τε χαρτοφύλακος καὶ τοῦ πρωτεκδίκου*, ἀναλύει τόσο τὰ καθήκοντα τῶν *ἐκδίκων*, ὅσο καὶ αὐτὸ τοῦ *πρωτεκδίκου*⁴⁵, ὁ ὁποῖος ἦταν ὁ προϊστάμενος τῶν *ἐκδίκων*⁴⁶. Ἀναφέρει σχετικὰ γιὰ τὸ θέμα ὅτι: *λαϊκῶν δὲ ταῖς Ἐκκλησίαις διδομένων ἐκάστοτε πρὸς ἐκδίκησιν*⁴⁷. Οἱ *ἐκδικοί* θὰ πρέπει, σύμφωνα μὲ τήν νεαρὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, νά ἐπιλέγονται ἀπὸ τοὺς κατοίκους κάθε πόλεως ἐκ περιτροπῆς (*ἀμοιβαδόν*), ἀκόμα καὶ ἂν εἶναι κάποιοι κατέχουν ἀξίωμα (*ἰλλούστριοι*) καὶ εἶναι πάρα πολὺ ἔνδοξοι (*λαμπρότατοι*) καὶ τοῦτο μποροῦν νά τὸ κάνουν γιὰ μία διετία⁴⁸.

Τὰ καθήκοντα γενικότερα τῶν *ἐκδίκων* δέν περιορίζονταν στὰ ἀνωτέρω ἰσχύοντα, ἀλλὰ σταδιακὰ ἀπέκτησαν ἐνεργὸ ρόλο στὴ ζωὴ τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν⁴⁹, πολὺ δὲ περισσότερο στήν Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως,

42. Βλ. σχ. Ὁ Βαλσαμῶν ἀναφέρεται στήν αὐτοκρατορική νομοθεσία πού ὀρίζει τὰ τοῦ *ἐκδίκου*, σημειώνει δὲ τὴν 15^η Νεαρὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ “...καὶ αἱ μετ’ ἐκείνους ἀρχαί, τουτέστιν οἱ τε τῶν ἐπαρχιῶν ἄρχοντες, εἴτε ὑποτακτικοὶ εἴτε ἡγεμονικοὶ καθεστήκασιν, ἐκδικοὶ τε πόλεων...”. (C. E. ZACHARIAE VON LINGENTHAL, *Imp. Justiniani, Novellae quae vocatur sive continentiones quae extra codicem*, Cont. XV, Pars I, Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubnerana, Lipsiae, 1881, 92) καθὼς καὶ στὸ στ’ βιβλίο τῶν Βασιλικῶν, τίτλος ιη’ (G. E. HEIMBACH, *Basilicorum libri LX, T.1 lib. 1-7*, Lipsiae 1833, 211-213). Βαλσαμῶνος, Μελέτη χάριν τῶν δύο ὀφφικίων, τοῦ τε χαρτοφύλακος, καὶ τοῦ πρωτεκδίκου, στὸ ΣΥΝΤΑΓΜΑ Δ’, 530-541. “Ὅπως καὶ στὸ ΜΙΛΑΣ, *Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον*, 685²⁵.”

43. ΛΕΟΝΤΑΡΙΤΟΥ, *Ἀξιώματα*, 198.

44. *Πρὸ γὰρ ἑκατὸν χρόνων, μικρόν τι πλέον ἢ ἔλαττον, τοῦ αἰοδίου βασιλέως τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τοῦ τὴν Ἐκκλησίαν ἀγακλεῶς οὐρανώσαντος, ὁ τοιοῦτος κανὼν ἐκπεφάνηται, ὅτε λόγος οὐκ ἦν ἐκδίκων ὄντων ἀπὸ τοῦ βήματος, λαϊκῶν δὲ ταῖς Ἐκκλησίαις διδομένων ἐκάστοτε πρὸς ἐκδίκησιν. Καὶ τοῦτο δηλὸν ἐστὶ ἀπὸ τοῦ σε’ κανόνος τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου, οὕτως διεξιόντος ὁρθῶς. ΣΥΝΤΑΓΜΑ Δ’, 531.* καθὼς καὶ ἡ ἐρμηνεία στὸν 75^ο κανόνα τῆς Καρθαγένῃς στὸ ΣΥΝΤΑΓΜΑ Γ’, 494-496.

45. ΣΥΝΤΑΓΜΑ Δ’, 530-541. Βλ. ἐπίσης ἐρμηνεία τοῦ ἰδίου στὸν 75^ο κανόνα τῆς συνόδου τῆς Καρθαγένῃς στὸ *Σύνταγμα Γ’*, 494-496.

46. Βλ. σχετικὴ ἀνάλυση στὸ ΛΕΟΝΤΑΡΙΤΟΥ, *Ἀξιώματα*, 208-209.

47. ΣΥΝΤΑΓΜΑ Δ’, 531.

48. ΣΥΝΤΑΓΜΑ Δ’, 531.

49. Στὰ καθήκοντα τοῦ *ἐκδίκου* ἦταν α) ἡ ὑπεράσπιση τῶν φτωχῶν καὶ ἀδικουμένων καθὼς καὶ τῶν δικαίων τῆς Ἐκκλησίας, β) νά παρίσταται ὡς ἐγγυητὴς σὲ δίκες κληρικῶν

όπου ο πρωτεύδικος εμφανίζεται συνήθως στην 6^η θέση στις τάξεις των όφφικιάλων του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Οί 12 έκδικιοι καταλαμβάνουν την 23^η θέση, όπως καταγράφονται από τον Darrouzès⁵⁰. Για τον αριθμό των έκδικων οί πληροφορίες πού υπάρχουν δέν είναι πάντα σαφείς, άλλοτε όμιλοϋν περι πέντε με έξι, άλλοτε περι τριών ή και δέκα⁵¹, πάντως σέ όλες τίσ Έκκλησιές ύπήρχαν έκδικιοι αναλόγως και τοϋ μεγέθους κάθε τοπικής Έκκλησίας.

Οί έκδικιοι ανήκουν στά πρόσωπα πού συμμετέχουν στη διαδικασία. Αυτά είναι ό κατήγορος, ό κατηγορούμενος, ό συνήγορος (έκδικιος) και οί μάρτυρες⁵². Ειδικότερα για τον Νικόδημο Μίλας, ό συνήγορος ταυτίζεται με τον έκδικο πού άπαντά στους κανόνες. Γεννάται όμως τó έρώτημα αν ό κανονικός θεσμός τοϋ έκδικίου είναι ό ίδιος με αυτόν τοϋ συνηγόρου υπεράσπισης κατά τη διαδικασία μιάς έκκλησιαστικής δίκης. Ό ίδιος ύποστηρίζει ότι αυτοί ένεργοϋσαν στά έκκλησιαστικά δικαστήρια τίσ προανακρίσεις, διετύπωναν τίσ κατηγορίες και άποφαινόταν σέ λιγότερο σημαντικές έκκλησιαστικές ύποθέ-

της ίδιας έκκλησίας, γ) να παρουσιάζει τά άτομα πού είχαν καταφύγει στο ναό, καθώς και να έρευνά τους λόγους πού τά όδήγησε σέ αυτό, δ) να επιδίδει αιτήσεις στον αυτοκράτορα άτόμων πού δίσταζαν να παρουσιαστοϋν αυτοπροσώπως στον αυτοκράτορα, όταν πήγαινε στην έκκλησία, ε) να υπερασπίζεται τους άλλόθρησκους δούλους πού ήθελαν να προσέλθουν στην όρθοδοξία, στ) να δικάζει στο έκδικειον ιδιωτικές διαφορές κατόπιν άδειας τοϋ έπισκόπου μέσα στο πλαίσιο της *audientia episcopalis*, ζ) στην Κωνσταντινούπολη να διαχειρίζεται τά 800 από τά 1100 έργαστήρια της Άγίας Σοφίας, η) να δέχεται τίσ δηλώσεις για σύσταση γάμου των μελλονύμφων και να συντάσσει σχετικό έγγραφο, θ) τον 11^ο αϊ. να πωλεί για λογαριασμό της έκκλησίας σέ μονή ή εύαγη οίκο δοϋλο ένοχο φόνου, ό όποιος είχε καταφύγει στην Άγία Σοφία, ι) να φροντίζει για την έπιβολή των ποινών των έκκλησιαστικών δικαστηρίων, ια) να μεριμνά για την κλήτευση των άπόντων κατηγορουμένων στά έκκλησιαστικά δικαστήρια, ιβ) μαζί με τον έπίσκοπο και άλλα μέλη της έκκλησίας να έρευνά για έπιτέλεση των τελετουργικών καθηκόντων των κληρικών, ιγ) να έρευνά αν οί κληρικοί τηροϋσαν την κανονική τάξη περι άπαγόρευσης των τυχερών παιχνιδιών (π.χ. κύβοι), ιδ) να έποπτεύουν την τήρηση της άπαγόρευσης δόσεως “έμφανισίμων” από τους νεοδιοριζόμενους κληρικούς, ιε) από τον 6^ο αϊ. να έρευνά την διαγωγή των μοναχών ιστ) από τον 7^ο αϊ. στην Άλεξάνδρεια να ύπηρετοϋν στίς φυλακές της Έκκλησίας και να κρίνουν κατ' έντολή τοϋ πατριάρχη ύποθέσεις πιστών. Αναλυτικότερα όλα τά καθήκοντα των έκδικων παρατίθενται στο ΛΕΟΝΤΑΡΙΤΟΥ, Άξιώματα, 200-209.

50. J. DARROUZÈS, *Recherches sur les όφφίκια de l' Église Byzantine*, Archives de l' Orient Chretien 11, Paris 1970, 16, 544, 557-559, 562.

51. Τόν 6^ο αϊ. σύμφωνα με την Λεονταρίτου, στην Έκκλησία της Κωνσταντινουπόλεως ύπήρχαν πέντε με έξι, ενώ στην Ε' Οικ. Σύνοδο μνημονεύονται τρείς έκδικιοι, τόν 7^ο αϊώνα άνέρχονται στους δέκα. ΛΕΟΝΤΑΡΙΤΟΥ, Άξιώματα, 207-208.

52. ΜΙΛΑΣ, Έκκλησιαστικόν Δίκαιον, 683.

σεις⁵³. Σημειώνει δέ, ότι ὄφειλαν νὰ ὑπερασπίζονται τὰ νομικὰ ἰδρύματα τῆς ἐκκλησίας καὶ νὰ ἐπαγρυπνοῦν γιὰ τὴν ἐκτέλεση τῶν ποινῶν ποὺ ἐπέβαλαν τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια. Στὸ σημεῖο αὐτό, ἀναφορικὰ μὲ τοὺς ἰσχυρισμοὺς τοῦ Νικοδήμου Μίλας ὑπάρχει ἀσάφεια γιὰ τὸ ρόλο τους, παρ' ὅλα αὐτὰ οἱ κανόνες διασαφηνίζουν ὅτι οἱ ἔκδικοι συνηγοροῦν μὲν στὰ πολιτικὰ δικαστήρια, ἀλλὰ ἀναφορὰ γιὰ ὑπεράσπιση ἐνώπιον τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων δὲν γίνεται σὲ αὐτούς.

Στὴ σύγχρονη ἔρευνα δὲν διαπιστώνεται ταύτιση τοῦ ρόλου τοῦ ἐκδίκου μὲ τοῦ συγχρόνου δικηγόρου, ἀναφορικὰ μὲ τὴ συμμετοχὴ του ὡς συνηγόρου ὑπεράσπισης στὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια. Στὴν αὐτοκρατορικὴ νομοθεσία ὁ Ἰουστινιανὸς καθορίζει ὅτι ὁ ἔκδικος εἶναι ὁ κανονικὸς νομικὸς σύμβουλος τῆς Ἐκκλησίας στὰ νομικὰ θέματά της, στὸν ὁποῖο δόθηκε καὶ ὁ δικοκανονικὸς χαρακτηρισμὸς⁵⁴. Σήμερα ὁ κανονικὸς θεσμὸς τοῦ ἐκδίκου ὑπάρχει στὸ πρόσωπο τοῦ Νομικοῦ Συμβούλου τῆς Ἐκκλησίας⁵⁵ καὶ οὐδόλως δύναται νὰ ταυτιστεῖ μὲ τὸν συνηγόρο ὑπεράσπισης στὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια. Στὴν σχεδιαζόμενη ἀναθεώρηση τῆς νομοθεσίας γιὰ τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια καὶ μάλιστα στὸ προσχέδιο τοῦ Νόμου περὶ Ἐκκλησιαστικῶν Δικαστηρίων προβλήθηκε ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ θεσμοῦ τοῦ *Πρωτεκδίκου* καὶ τῶν *Ἐκδίκων*⁵⁶.

53. ΜΙΛΑΣ, *Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον*, 685.

54. ΜΗΤΡ. ΝΑΥΠΑΚΤΟΥ ΓΕΡΟΘΕΟΥ, Περὶ Πρωτεκδίκου καὶ Ἐκδίκων, ἐφημ. *Τὸ Βῆμα*, 13/1/2007. http://www.parembasis.gr/2007/07_01_01.htm. Ἀνακτῆθηκε 08/02/2015.

55. Τὰ καθήκοντα καὶ οἱ ἀρμοδιότητες τοῦ Νομικοῦ Συμβούλου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος περιγράφονται στὸν Κανονισμὸ 220/2010 Περὶ ἀντικαταστάσεως τοῦ Κανονισμοῦ ὑπ' ἀριθμ. 147/2001. «Περὶ Συστάσεως καὶ Λειτουργίας Νομικῆς Ὑπηρεσίας παρὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος» (Α' 66), (Α' 193/22.11.2010, (διόρθωση ἡμαρτημένων ΦΕΚ Α' 209/10.12.2010). Βλ. σχετικὰ στὸν ιστότοπο: <http://www.valsamon.com/index.php?id=53&subid=1665>. Ἀνακτῆθηκε 08/02/2015.

56. Τὸ Ὑπουργεῖο Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 2006 ἔδωσε στὴ δημοσιότητα τὸ Νομοσχέδιο γιὰ τὰ Ἐκκλησιαστικὰ Δικαστήρια. Ἡ Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ψήφισε τὸ Νομοσχέδιο στὶς 13 Ὀκτωβρίου 2006. (Δελτίο Τύπου τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, 13/10/2006). Ὅμως ἡ ψήφισή του ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ Κοινοβούλιο δὲν προχώρησε. Ὁ Μητρ. Φιλίππου Νεαπόλεως καὶ Θάσου κ. Προκόπιος στὴ συνεδρίαση τῆς 14^{ης} Ὀκτωβρίου 2009 εἰσηγήθηκε ἐνώπιον τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀπόσυρση τοῦ Σχεδίου νόμου γιὰ τὰ Ἐκκλησιαστικὰ Δικαστήρια ποὺ βρῖσκεται σὲ ἐκκρεμότητα καὶ πρότεινε εἴτε τὴν τροποποίηση τοῦ Ν. 5383/1932, εἴτε τὴ σύνταξη νέου Σχεδίου νόμου γιὰ τὰ Ἐκκλησιαστικὰ Δικαστήρια. Δελτίο Τύπου Ἱερᾶς Συνόδου (Τρίτη Συνεδρία τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 14/10/2009). Βλ. σχετ. *ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΠΣΤ* /10 Ἐπίσημον δελτίον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Νοέμβριος 2009, 686-687.

6. Συμπεράσματα - Προτάσεις

Ός έπιστέγασμα τών όσων διεξήλθισαν συνοπτικά, καθίσταται χρήσιμο νά γίνουν όρισμένες έπισημάνσεις και έπιγραμματικά νά άπαντηθοϋν τά έρευνητικά έρωτήματα πού τέθηκαν στην άρχή τής παρούσας.

1. Ό χαρακτήρας τών έκκλησιαστικών ποινών (έπιτιμίων) εΐναι καθαρά ευχαριστιοκεντρικός, ως εκ τούτου θά πρέπει νά ληφθεΐ ύπ' όψιν, ότι τά έκκλησιαστικά δικαστήρια δύναται νά έπιβάλουν ποινές πού διασφαλίζουν τήν άπρόσκοπη λειτουργία τής Έπισκοπής και τήν κανονική διαχείριση τοϋ δικαίου κρίσεων και χειροτονιών. Για τόν λόγο αυτό ή κανονική άκρίβεια για τήν υπεράσπιση ένώπιον έκκλησιαστικής άρχής κατά τή διάρκεια κανονικής έκκλησιαστικής δίκης άπαιτεί τήν προσωπική παρουσία τοϋ κρινομένου και όχι τήν δια πληρεξουσίου δικηγόρου ή δι' αντιπροσώπου, έστω κληρικού. Κατ' οίκονομία όμως δύναται νά συμπεριληφθεΐ ό συνήγορος υπεράσπισης, πού θά πρέπει και σύμφωνα με τήν πολιτειακή νομοθεσία νά εΐναι κληρικός με έξειδίκευση στο κανονικό δίκαιο και έξοικείωση με τό πολιτειακό δίκαιο.

2. Στην σύγχρονη έκκλησιο-πολιτειακή πραγματικότητα για τό θέμα τής συμμετοχής λαϊκών δικηγόρων ύπάρχει μιá αναντιστοιχία, από τή μιá στην κανονική παράδοση τής Έκκλησίας δέν προβλέπεται ή παράσταση δικηγόρου, έξαιτίας και τής ειδικής πνευματικής φύσης τής έκκλησιαστικής δίκης, από τήν άλλη ό πολιτικός νομοθέτης θεσπίζοντας κανόνες δικαίου για τήν Έκκλησία έπιτρέπει τήν παράσταση δικηγόρου σέ έκκλησιαστική δίκη, χωρίς ώστόσο νά θέτει τουλάχιστον κάποιες προϋποθέσεις για αυτόν. Ός εκ τούτου, γεννώνται κάποια ζητήματα πού χρήζουν έπίλυσης κατά τήν έπικείμενη άναθεώρηση τής νομοθεσίας περι έκκλησιαστικών δικαστηρίων. Για παράδειγμα, προτείνεται: είτε πρώτον, ή κατάργηση τοϋ άρθρου 11 § 1 τοϋ Ν. 1700/1987 με τήν όποία άποκαθίσταται ή κανονική άκρίβεια⁵⁷, είτε δεύτερον, ή κατ' οίκονομία συμμετοχή συνηγόρων υπεράσπισης πού νά προέρχονται από τούς λαϊκούς⁵⁸, οί

57. Σύμφωνα με τόν Μητρ. Τυρολόης και Σερεντίου Παντελέμημον Ροδοπουλο ή συμμετοχή λαϊκών συνηγόρων υπεράσπισης πού προβλέπεται από τόν Ν. 1700/1987 εΐναι άντικανονική και θεωρεΐ ότι αυτό συνιστά άνάμειξη τής κοσμικής έξουσίας στα θέματα τής έκκλησιαστικής δικαιοσύνης. ΜΗΤΡ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ ΡΟΔΟΠΟΥΛΟΥ, Αί διατάξεις τοϋ Νόμου 1700/1987 εΐναι αντίθετα πρós τήν έκκλησιολογία, τούς ιερούς κανόνες και τό Σύσταγμα. Γνωμοδότησις, Έκκλησία ΞΔ' (1987), 362-365.

58. Στο Σχέδιο νόμου για τήν έκκλησιαστική δικαιοσύνη, προβλεπόταν στο άρθρο 88

όποιοι θα πρέπει: α) να είναι μέλη της Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, β) ὡς δικηγόροι να ἔχουν γνώσεις Κανονικοῦ Δικαίου, ἔχοντας ἐξειδικευθεῖ στο ἐκκλησιαστικό δίκαιο, γνωστικό ἀντικείμενο πού θεραπεύεται στίς νομικές σχολές τῆς χώρας, ἢ γ) ὡς λαϊκοὶ θεολόγοι, να ἔχουν ἐξειδικευθεῖ στο Κανονικό Δίκαιο ἢ δ) τὸ ἴδιο πρόσωπο να ἔχει τίς δύο ιδιότητες, τόσο αὐτῆ τοῦ θεολόγου, ὅσο καὶ αὐτῆ τοῦ δικηγόρου.

3. Οἱ ἐφεκτικὲς θέσεις τῆς Ἐκκλησίας στήν ἀποδοχὴ δικηγόρων στίς ἐκκλησιαστικὲς δίκες ἐρεῖδονται στήν ὅλη φύση καὶ λειτουργία τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων. Δηλαδή, ἡ Ἐκκλησία ἀγωνιᾷ γιὰ τὸ ἐνδεχόμενο να μεταφερθεῖ στίς αἴθουσες τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων κλίμα πού ἀπάδει μὲ τὴν ἐν γένει ἐκκλησιαστικὴ καὶ πνευματικὴ φύση τους.

4. Ἡ διοικοῦσα καὶ ποιμαίνουσα Ἐκκλησία καλεῖται να μεριμνᾷ, ὥστε τὰ μέλη πού συγκροτοῦν τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια να εἶναι βαθεῖς γνώστες τόσο τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου ὅσο καὶ τῶν Νόμων τῆς Πολιτείας, ὥστε να ἐκπληρώνουν μὲ ἐπάρκεια τὸ ἔργο τους καὶ να ἀπονέμουν τὴ δικαιοσύνη, ὅπως ὀρίζεται στήν Ἱερὰ Παράδοση.

5. Τέλος, ὁ κανονικὸς θεσμὸς τοῦ *ἐκδίκου*, ὅπως αὐτὸς περιγράφηκε ἀνωτέρω, σχετίζεται μὲ τὴν υπεράσπιση τῶν δικαίων τῆς Ἐκκλησίας ἐνώπιον τῆς Πολιτείας, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀδυνάτων ἐπὶ ιδιωτικῶν διαφορῶν στὴ σχέση τους μὲ αὐτήν. Στὴν σύγχρονη ἐποχὴ τὴν θέση τοῦ *ἐκδίκου* ἔχει ὁ Νομικὸς Σύμβουλος τῆς Ἐκκλησίας. Οὐδεμία λοιπὸν σχέση ἔχει ὁ θεσμὸς τοῦ *ἐκδίκου*, μὲ αὐτὴν τοῦ συνηγόρου υπεράσπισης (κληρικοῦ ἢ δικηγόρου) ἐνώπιον τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων.

παρ. 2, ὅτι οἱ συνηγόροι μπορεῖ να εἶναι κληρικοὶ ἢ καὶ λαϊκοὶ δικηγόροι, Ὁρθόδοξοι Χριστιανοὶ στο θρήσκευμα, διορισμένοι σὲ ὅποιαδήποτε δικαστικὴ περιφέρεια τῆς Ἑλλάδος. ΒΑΒΟΥΣΚΟΣ, *Ἐκκλησιαστικὴ δικονομία*, 163⁴⁰⁷.